

Ф. П. ПАВЛАВ ПУРНАЧЕПЕ ёсем

Фетар Павлаби—пирен палла компоциттар—
Ђаваш йуррисене илемлесе кевелекен, сене йурасем шутласа каларса весене мусак ваљийеркелекен,
Ђавашсен респулек хорне йертсе пыракан аста
тиришор, мусак ёсне вэрентекен, тепер йенбен—
кометисем, трамасем, шугле калавсем ыракан,
мусакпа ытти искуства тарах төпбесе статиасем
ыракан, т. ыт. Пирен күлттур төлешпе ёслекен
бы палла ынсанбен нери валь Ф. П.

Каçал Ф. П. Ленинкрата мусак консерваторине
йатарласа, компоциттарсен ёсне вэренте кайсацбен.
Андах сенети пелүне валь пире параймар, хай
сырса парас тене мусакне, вайялла йуррисене сырса
хавараймар. Унан сывлакхне ўпке ѿире—туперк-
кульос сакса пырса, пурначне те касса татре. Кет-
мен ёртөн ыракан пек телекрам илтэмэр:

**Ийнен 2 мешенде каçхине 6 сехет те 18
минутра Ф. П. Павлав вилдё. Пытарма йу-
лашки стипентине йарар.**

Союзни санатторийе.

Хийхалла хыпар. **Ф. П. Пурначепе унан ёсем,**
йуррисем, йурлаттарисем аса килесе.

Çураласса Ф. П. Çерпү районен Патарийел йат-
ла йаленде пурлакхларах хресбен 1892-меш
сул ырална. Йалти шкулта вэренте тухнан хыссан
Иккассинди 2 класла шкулта вэренте, 1907-меш
сул Ђемперти ќаваш шкулне көрет. Вэренте тух-
нан хыссанах ана унта мусак үйгли туза хаварац. 1913-меш
султа тухховни ыеминарине көрсө 1916-
меш ылдуне вэрентет. Ќаваш шкулэндех Җ. Мак-
симавпа пэрле мусак ёсне вэрентет. Сендерен үчлән-
на 1917-меш ылдуга Хусанта Çурчире Хөвлөтхах
йенди халаксен институтне көрет. Унтан ќаваш
респулекенде (Җатра кассинде, Хурамалта) у-
түйтлере пурнат, халах сутти пулса ёслет (Шем-
шерте), хорсем орканисатсилет. Ќаваш автономийе
тунан хыссан Шупашкара ёслеме күсат. Ҫутөн па-
йен мусак үйрәмненде ёслет, петтехнекамра мусак
ёсне вэрентет, төрлө убрештенисенде йурис
консульттра пурнат. 1923-ш султа Клавсугт ѿлене,

Ќаваш респулек хоре пурначепе Мустинеккәм колективен пух-
хинде тунай токлатран.

халах сүбен Канашенде прететтәл те пулат.
Ќаваш ёршывне санаца пёлекен ушкана тарса,
ќаваш мусаке ынчан маттериалсем пустара (уш-
кан тытамен ѿлене—секреттар те пулса ёслет),
кенекесем калара, йурасем ыра, хаçат-шурнал-
сенде статиасем пидетлет. 1923-меш ылта ќаваш
хоре Мускава йалхусаллах выстаккине кайат.
Кайран ќаваш респулек хоренде тиришор пулса
2 сул ёслет. Мусак техникаменде вэрентет (со-
льфеджио, хоровое пение) концертсенте тата-
шах сёрмелли купаспа тухат. Ќаваш респулек
хоре Мускава тата ќаваш респулек тарах
прикатапа кайса ырет. Унтан Ленинкрата мусак
консерваторине кайат. Унта ѿирлецбен ќаваш
студентбен хоре йертсе ыра, хайен сене йур-
рисене йурлаттара.

Ќаваш хоресене орканисатсилеси йенбен, тата
ќаваш йуррисене нумай сасана, тата мусакпа пэр-
ле йурлама илемлени йенбен Ф. П. пысак вырән
йашанца тара. Валь хора пите аста йертсе пынин-
бен нумайеше төлөнсе хавасланса калацбен,
хаçатсем сине ыратбен.

Фетар Павлаба таран шухашласа, ёререн тив-
мелле витемлә ыракан **мусакча, хутошнек-лирек**
темелле. Унан мусаке, төплөрх илсе паксассан,
пёлбен хусалах пурначепе хайен камалесене ы-
хантарна лирекка. Паллах, унан пултарулайе пэр
вырәнтах, ним улшанусар таны темелле мар.

Ф. П. мусакне ептер үнан «Сарнай», «Аба-паша
йуррисем» «Сене йурасем» тата «Сене сарнай»
спорнекесем тарах тата тухховий оркестрапа кала-
ма ырна марш, скрипка фортепиано ваљи
ырна ногбесем тата төрлө мусакпа пэрле ка-
ламалли «Сарнайпа палнай» тарах пёлтепер.
(Ф. П. ырна мусак тата литераттур проис-
ветенисем ынчан малалла, ыккәсаттеле пак.)

Малтанхи йурасенде Ф. П. ќаваш халах кевви-
сене илсе кармонилене кана мар, валь хайен шухаш-

* „Канаш“ хаçатри «Ќаваш концертбен йатла статиара
Ф. П. йурлаттарна тухнан көлметки-сырәмие мөнле килешүллө
тыкаланине кино сине ўкерс ыилас пулат, тенеббен, т. ыт.

2. Уй-хир урлә, вәрман витер
Маттур утне сиктерсе,
Килье-көбен Тонри չлессар—
Борошиләв Клим.	6. Йашсене те, ват-вётте те
Еçсынне валь ырсунат:
Еç ёршывен паттар չарен
Камисаре валь.	10. Ахадрени, мухтанмани
Ес вэренти ёсемпе?
Селен калта туранмани,
Сивбен хеçемпе?
3. Пирен шахтә, пирен йале
Пёли-пёлми вырән мар—
Килье չарәç камиссаре
Ахадрене мар.	7. Акә валь самах пүсларе,
Каср-татре չакан пек:
Йалана аттар, тарар хатер
Варца тухнан пек.	11. Ташмана ес хај калах тар,—
Татаклах, те, չак самах:
Нике урлә каçса пактар,—
Теп таватпрах.
4. Карада туарец, харәç утрәç.
Йан-йанраçе йуррисем:
Кориаксеме металиссем—
Манна չук түссем.	8. Каллех хатер пулма кирлә,
Аларахи хеçпашал?—
Камиссар йахране вирлә
Денбен չакнашкан.	12. Ташман хај те йунакати,
Шухашлахи тапаçма?
Утла չаре пирен хатер,
Хатер չапаçма!..
5. Фронтрисем те, Тонрисем те
Түсесем унан нумай:
Сал шывепе,—тарах шывна
Шавар, теч,—утна.	9. Хирәç сасай пит патмаран
Йан-йанратре таврана.
— Ес ёнсессен ептер мари
Тухнан չапаçма?!	Baçanika.

Ф. П. Павләв 1930-мәш җулта хәйән мусәк кәпинетенде.

не хугоштвайлла мусәкпа паләртна. Кейран ырынан йүррисенде тә унән кашниндең (куләшлисенде тә) лиреккә сәрхана, пур йүрринде тә вәл хәйән тәп шухашесене паләртат. Йүррисенде унән йуратупа пеçимисәм (шанәца җуhatнине паләртакан көвәллә шухашсем) ылмаш-тәлмеш ѫеретленсе пыраçсә. Кунта Ф. П. хәй ҆ ёаваш инттелекентсипе җываж тәрса, хутшанса ўснә май, ёавашсен инттелекентлә вайсен, йалти малтарах тәракан тата пурләхләрах сәйсен кәмәлне паләртат. Пёр йен-де вәсен тугә пурнаç, савәнаçlä самантсем: ёçкә-çикә, пысак түйсем т. ыт.) романтисам тени, җав хушарах—жемствайлла, күлтүрнижтвайлла шухашсем пәркалани, харпәrläx—пәзбен хуçалых тәпренех кисренни, ку сәйсен тәреке хәйсен ури айендең тухса кайни, вак пуршуалла кәмәлсем җаваң пирки «ыратни» т. ыт. кунта сән ўкернә. Ёавашсен авалтан пыракан этнокрахвиллә йүррисене Ф. П. питә ѡстан илемләтсе тахсантәнләхех усрала тәрәшнине сисетпәр («Туй», «Хәйматлах йүрри», «Сәрен» т. ыт.). иулашки вайхатала چеч Ф. П. ёаваш ёçхалыхне ваъли, пайанхи кунсемпе җыхантарса, ћене йүрәсем пара пүсларе («Малалла утар», «Колхос йүрри» т. ыт.).

Җиелтен кана илсессен Ф. П. йүррисене җак-нашкан тапхарсene уйәрма пулат.

1) Хәйән кәмәлне паләртакан интивитуалислә лиреккә («Шупашкар туйи», «Сапсар кәрәк», «Вәлле хурђе», «Йес таканлә», «Пирен урам» т. ыт. Кунта иккәленү, пеçимисәм тата темле курәнман

вайа (миститсам) парәнниндең килнә хурләхлә көвәсем илтәнеçсә. (Статтара көвәсемпе кәтартма چук пирки йурасенди сәмаксене илсе չирепләтсе пырар).

•Емәр вәрәм, пүсәм җамрап
Иепле пурәнса иртерем-ши?
(«Шупашкар туйи»)
Çүлләле пәхрәм ай тәләнтәм,
Кайәк хур карта җавәрнижден;
Шухашларәм ай тәләнтәм—
Пәзбәккәрен пысак пулнижден*.
(«Җавантанах»)
Шанса кайас илемә...
Ах, шухашам, шухашам,
Мәнишән есә пәтранан?
(«Вәлле хурђе»)

Ф. П. хәй пурнаçенди тракетийе: кәмәлланнә хәре иләймennи, җемье теләйләх тупайманни, аðа-пәзбасар ယулма тивни, килештерсе пурәнманни, т. ыт. Опðари инттелекентлә сәйсен кәмәләпе пәр пек ёнерүллә йанрама пүслат, пәр вәлакпа сәрхан-са. йурә көвшине кәрет.

«Пирен җамрап ѡресем пусәримаст.
Тем ယул хурлансан та,

Җынна курәнмаст»

(«Җөнтәрлә тә кәпер»)

тенисем Ф. Пав. пәтәм пултарулыхне шүтернә темеллех сәрханса кәреймен пулин те, вәсен тути җапнах.

2) Иккәмеш выранта—Ф. П. этнографиллә йүррисем. «Туй», «Хәйматлах йүрри», «Олту», «Вәç-кән», «Сәрен», «Түттәл», «Таша көвви», т. ыт.—

вай-уяав ўухнеки йурасене, йаласене йалти киве
пурнашсан йулна йенесене къартни. Ырлакпе уса-
лакне шута илмесэр, кевесемпе хавасланса кайса:

«Алтар курки сыв пултэр»

тенисем, өав хушарах хөре тавар пек укчалла сут-
нине, хөрөнжен ытла унан ѿапалине (туприне)
хапсанса тавакан түйсене къартма тэрашни те
пур («Хайматлак йури»).

Октоябрь хыссан революцыйе йышанна интеле-
кентсин ёаваш ёлхине, искусстве патых ёрөвий
вырэнне хумасар ун өине алла сунна пайёпе кай-
масч Ф. П.—вайл ёаваш йурри-саввинетивчлэх
парса, ёана йуратса аталантарасшан өүнна интте-
лекент претставиттэлэ. Вайл натси илемлэхне пус-
тайса, ёш варканипе, пётхенлэх тыткэнхэндэх хэм-
ленсе таракан камала «самрак ёриине», таван
кевёпе пусца нүртме, лялантарма пахнине сисет-
пэр. Пёр йенжен—натси мусакён өрасналакне хы-
тах палартакан «Пилек тонла камасене» өмэрсе,
натси кеввине өснөв тонла анла кама (Йевроп
мусакён сане) көртме тэхийт, киввине нимён
тивми хөрхене тарасшан мар («Дөнтэрлэх тэхийт»),
палла компоцийтэр Ҙайковскинжен мусак
ёчне вөренекен, өав хушарах Ф. П. натси санлак-
не өхкелессиши, «йумахл ёвхенлэхшэн», натси
өрасналакхшэн өнэт.

«Выльамашкан, кулмашкан
Тухай пүслэх ёр өипер»
(«Олту»)

3) Йулашки вахатри тапхар—массалла, револют-
силле йурасем:

«Малалла утар, харас пусар,
Пёрлеше өсрө ыр кураг»

(«Хэрлэх йалав»)

Пирэн самрак ёрере

Сулхан тытма кирлэ мар»

(«Ай улми»)

«Универен тухари.

Алтар колхос тавари те,

Електритс өутари»

(«Колхос йурри»)

«Маттур салтак пулари те,

Совет өршывне сыхлары»

(«Хэрлэх салтак йурри»)

Кунта Ф. П. революцыйе йышанни, унан пысак
усалла попубликав пулни куряна. Йурасен рево-
люцисиллэх асанин савасенде, поетсен санахенде
кана мар,* кеввине, мусакёнде тэ өителёклэ
темелле. Текстпа мусакё питэ килёшце пырасч.
Ёавашсан халхи маршла йурисенде «Хэрлэх йалав»
бы лайххи хисепленет. Куда йурасене хале
былай өртэ питэ килёштерсе йурласч, пахалацч
вөсөн. Андах ку тапхарти йурасене тэ патых
лиреккашар темелле мар. Вөсөн кеввине тэ хуша-
ран шандаклак чителёклех марри, темле «Түн
шикленвө» тэ асархана. «Хэрлэх салтак йурри»

2-мэш пайнек илер. Ёчхалах өарнэ, хөрлө өара та-
рас паттар шухашла өамракан көвви, өеклене
пырас вырэнне, пёр вырэнта темле туланса, кап-
ланса килни тэ сисенет.

Ф. П. тата ёс йуррисем, колхос өамракесене
ваљи вайялла йурасем пама хатэрлене ёб. Хаш
пёр поета санахене өырса хатэрлеме тэ хушнэ.

Мусак фронтэндэ питэ тарайца ёслени, мусак
пирки калан санахесен тэ Ф. П. ёаваш мусакнэ
бынтан йуратнине, ёаваш йурри—мусакё ёчхалах-
не культурлатасси йенжен пысак хөрөшшал иккен-
не аван пёлнине къартасч.

Ф. П. «Чуваш и их песенное и музыкальное
творчество» яатлак кенеке (1-мэш выплак) өалар-
б. 10 выплак өаларма хатэрлене ёб. Шурналсем
чине тэ мусак өинжен былай өырбэ, пухнэ мат-
териалсем тэ самайах пулма кирлэ.

Мусак ёсти кана мар Ф. П., ёана епэр «Сутра»,
«Иалта» пиессасен авттарне тивёслипе хак хурса
аса илетпэр. Куда пиессасене нумайёшэх пёлэсч,
нумай өртэ выльдана. «Сутра» комети пырса көмен
стсен тэ өук пулэ ёавашсем хушшинде, теме тэ
йурамалла.

Куда пиессасен тэ йуррисеме пёр санлах темел-
ле. Питэ камалла старик, өав хушарах тымсактай
Ухтеркке кинесеме сутлашни, вак төвекшэн ёа-
калашни... пысак хирёсчех мар пурнашца, куль-
туралла ёлхепе тэнлантарса парсасан хайх
майланат... тени—самаллах пусран аяшласа ка-
йакан кулаш (йумар) виткипе витёнет («Сутра»).
Инттелекент күчепе пахса лайх санаса ўкерсе илнэ
йалан ёан-ёан сан-сана ётарма өук өамраклак
вайхисем, өав хушарах таталан өине ёмётсем
«Иалта» вэлтлэхе иртэсч. Ёуна ыраттарсах тем-
ле вайа паранни, варттан ўпкев шухашесем, ху-
шаран йурасенди:

«Тем ёл хурлансан та

Сынна курамасч»

тенисемех паларса пырасч.

Пиессисенде тэ, йуррисенде тэ Ф. П. пысак ёс-
талаха паханни, ёс тэплэ, өителёклэ ёакатса
тума тарайчине аса илетпэр. Өаванна та,—ёчхал-
ах көрешёвне хутшама кана мар, хушаран хаш-
пэр происветенийесем унтанайакра тарайчэ пулин
тэ,—Ф. П. пултарулакхэ пирэн искуствара ёлай
пысак еттап, хаклэ пурлакх пулса тарай.

Ф. П-ран ўулна происветенисене пухса тивёс-
липе хак парса усрамалла. Вөсем тарайца иску-
ствы ёсталахне вөренсө, Ф. П-ран ўулна пурлакх-
па кирлэ пек усч курса, пурнашри ѹавленисем өи-
не Ф. П-ран таранрах тата ёчхалах көрешёв
йенжен пахса, туме тэ патилле, ёшникэпе (тулгар-
машч) пролетариилле ёаваш искустви тума
тарайшар.

Сака Ф. П-за бы тивёслипе асанни пулат.

Н. Ваçанка.